

Sygn. akt V CSK 474/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marek Sychowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa Gminy D.

przeciwko „E.(...)” S.A. w W.

o ustalenie nieważności umowy,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 23 stycznia 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 8 maja 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa Gmina D. wniosła „o ustalenie, że kontrakt do przetargu dwustopniowego ogłoszonego przez Zarząd Miasta D. na wykonanie projektu, budowę i eksploatację Centrum A.(...) w D., zawarty w dniu 24 listopada 2000 r. pomiędzy powódką a pozwaną Spółką Akcyjną M.(...) w K. jest nieważny”. Uzasadniając żądanie powódka podniosła, że w wyniku ogłoszonego

przetargu dwustopniowego na wybudowanie i eksploatację Centrum A.(...). wyłoniony został wykonawca inwestycji – Spółka M.(...) [obecnie E.(...) Spółka Akcyjna w W.] i że na podstawie przedstawionej przez tę Spółkę, a uznanej przez powódkę za najkorzystniejszą, pisemnej oferty ostatecznej, zawarta została przez strony w dniu 24 listopada 2000 r. umowa dotycząca budowy i eksploatacji Centrum. Treść umowy odbiega od oferty, różnice te są istotne i dla powódki niekorzystne. W ten sposób naruszone zostały bezwzględnie obowiązujące przepisy prawa i interes publiczny. W wyniku realizacji kontraktu doszło, z naruszeniem art. 12a ustawy z dnia 10 czerwca 1994 r. o zamówieniach publicznych (Dz. U. z 1998 r. Nr 119, poz. 773 ze zm.; dalej – „u.z.p”) do zmiany strony umowy. Nadto doszło do naruszenia art. 2 pkt 9 wymienionej ustawy, art. 647 k.c. i art. 51 ust. 1 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 155, poz. 1014 ze zm.) co do ustalenia ceny zamówienia, a ponadto, z naruszeniem art. 358 § 1 k.c., cenę określono w euro oraz przewidziano klauzule waloryzacyjne, co skutkuje nieważnością umowy.

Sąd Okręgowy w K. uznał powództwo za uzasadnione i wyrokiem z dnia 21 czerwca 2005 r. uwzględnił je.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanej Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 24 lutego 2006 r. zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił powództwo. Sąd Apelacyjny stwierdził, że okoliczności, które zaistniały po zawarciu przez strony umowy z dnia 24 listopada 2000 r. nie miały znaczenia dla oceny jej ważności i samodzielnie dokonując ustaleń w sprawie oraz oceniając treść umowy z dnia 24 listopada 2000 r. uznał, że została ona zawarta bez naruszenia prawa powodującego jej nieważność.

Na skutek skargi kasacyjnej powódki wyrok Sądu Apelacyjnego został uchylony przez Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 8 grudnia 2006 r. i sprawa została przekazana Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania. Wobec tego, że podstawą skargi kasacyjnej było wyłącznie naruszenie prawa materialnego (ale nie art. 65 k.c.) i będąc związanym ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego wyroku (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), Sąd Najwyższy uznał, iż w świetle tych ustaleń większość zarzutów skargi kasacyjnej jest niezasadna. Stwierdził jedynie zasadność zarzutu naruszenia art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 12a u.z.p. przez nieuwzględnienie, że umową zawartą w dniu 24 listopada 2000 r. zamówienie publiczne zostało udzielone wykonawcy, który nie został wybrany na zasadach określonych w ustawie o zamówieniach publicznych. Sąd Apelacyjny ustalił bowiem, że „w kontrakcie przewidziano także, że jego [tj. Centrum A.(...)] eksploatatorem będzie inna firma niż wykonawca i że prawo nieodpłatnego

użytkowania obiektów „C.(...)” przekazanych przez zamawiającego oraz wybudowanych przez wykonawcę, przechodzi z wykonawcy na eksploatatora”; w sprawie jest zaś poza sporem, że podmiotem, który wybrany został w wyniku przetargu na wykonawcę zamówienia, jest pozwana. Z przytoczonego ustalenia zdaje się natomiast wynikać, że umową z dnia 24 listopada 2000 r. zamówienie publiczne – w zakresie dotyczącym eksploatacji Centrum A.(...). – nie zostało udzielone wykonawcy wybranemu w wyniku przetargu (pозwanej) lecz innemu podmiotowi („innej firmie”). Jednakże poza oceną Sądu Apelacyjnego pozostało, czy w ten sposób nie naruszony został art. 12a u.z.p., co stosownie do art. 58 § 1 k.c. (w związku z art. 72 ust. 1 u.z.p.) mogłoby stanowić o nieważności umowy.

W toku ponownego rozpoznawania sprawy Sąd Apelacyjny przyjął, że „okoliczności faktyczne, istotne dla rozstrzygnięcia sprawy w granicach poszukiwanej przez powódkę ochrony prawnej, są w istocie bezsporne między stronami” i uznał, że „na obecnym etapie postępowania pozostaje do ustalenia i rozstrzygnięcia, czy zamówienie publiczne – w zakresie dotyczącym eksploatacji Centrum A.(...). w D. zostało udzielone wykonawcy wybranemu w wyniku przetargu [Spółce M.(...)] czy innemu podmiotowi [Spółce z o.o. „Centrum A.(...).” w D.]”, a wobec tego, że w toku dotychczasowego postępowania przed Sądem Apelacyjnym i Sądem Najwyższym ustalono, że pozostałe powołane przez powódkę okoliczności dotyczące naruszenia przepisów prawa materialnego nie miały znaczenia dla ważności umowy z dnia 24 listopada 2000 r., nie objął swymi ustaleniami tych okoliczności i nie dokonał ich prawnej oceny. Ustalając, jakiemu w rzeczywistości podmiotowi udzielone zostało zamówienie w zakresie dotyczącym eksploatacji Centrum A.(...), Sąd Apelacyjny rozważył treść § 26 umowy z dnia 24 listopada 2000 r. i doszedł do wniosku, że zamówienia udzielono pozwanej, a nie Spółce „Centrum A.(...).”, „którą – przy zgodnej woli stron wyrażonej w umowie – należałoby traktować jako podmiot realizujący część zamówienia związaną z eksploatacją Centrum A.(...).”. Takie postanowienie nie stanowi o udzieleniu zamówienia innemu podmiotowi niż temu, który wygrał przetarg i z którym zawarta została umowa z dnia 24 listopada 2000 r. To pozwana była stroną umowy, a to że przewidziano w niej, iż obsługę Centrum A.(...). strony mogą powierzyć przedsiębiorcy powołanemu w celu eksploatacji Centrum („eksploatatorowi”), nie świadczy o udzieleniu zamówienia innemu podmiotowi. W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 8 maja 2007 r. zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił powództwo.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżyła skargą kasacyjną powódka. Podstawą skargi jest I. naruszenie prawa materialnego, a to art. 12a u.z.p. poprzez błędną jego wykładnię, art. 58 § 1 i 3 k.c. poprzez ich niezastosowanie i art. 65 k.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie oraz II. naruszenie przepisów postępowania: art. 328 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niedostateczne uzasadnienie wyroku i art. 398²⁰ k.p.c. poprzez całkowite pominięcie wykładni dokonanej w sprawie przez Sąd Najwyższy. Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania ewentualnie orzeczenie co do istoty sprawy i oddalenie apelacji.

Pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej.

Rozpoznając skargę kasacyjną w granicach jej podstaw (art. 398¹³ § 1 k.p.c.) Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. 1. Naruszenie art. 328 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., które mogłoby mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), ma miejsce tylko wtedy, gdy uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji nie zawiera wszystkich elementów, jakie wyrok taki powinien zawierać i uchybienie to uniemożliwia kontrolę kasacyjną wyroku. Nie można tego odnieść do uzasadnienia zaskarżonego wyroku. Zawiera ono tak ustalenie treści zawartej przez strony umowy z dnia 24 listopada 2000 r. co do tego, jakiemu podmiotowi powierzono wykonanie zamówienia publicznego jak i jednoznaczną ocenę prawną umowy w tym zakresie, jako nienaruszającą prawa.

2. Stosownie do art. 398²⁰ zdanie pierwsze k.p.c. Sąd, któremu w wyniku uwzględnienia skargi kasacyjnej sprawa została przekazana, związany jest wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie. Wydając zaskarżony wyrok Sąd Apelacyjny nie naruszył tego przepisu. Wiążącą w dalszym postępowaniu jest jedynie zawarta w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2006 r. wykładnia prawa materialnego, które Sąd ten uznał za nienaruszone – co należy podkreślić – w świetle ustaleń faktycznych stanowiących podstawę wyroku zaskarżonego wówczas skargą kasacyjną. Poza tym Sąd Najwyższy w swoim wyroku nie zawarł żadnej wiążącej wykładni prawa, w szczególności dotyczącej przepisów art. 12a u.z.p. czy art. 58 k.c. Konstatacja, że z dokonanego w sprawie ustalenia „zdaje się” wynikać co innego, niż stwierdził Sąd drugiej instancji, nie jest wykładnią prawa wiążącą sąd, któremu sprawa została przekazana.

II. Rozpoznając zarzuty skargi kasacyjnej dotyczące naruszenia prawa materialnego należy przede wszystkim zwrócić uwagę, że dochodząc do ostatecznego

wniosku, iż zamówienie publiczne w zakresie dotyczącym eksploatacji Centrum A(...). udzielone zostało umową z dnia 24 listopada 2004 r. pozwanej, a nie innemu podmiotowi (Spółce „Centrum A.(...)”), Sąd Apelacyjny nie jest w pełni konsekwentny. Wniosek ten wydaje się bowiem pozostawać w sprzeczności ze stwierdzeniem tego Sądu, że to Spółkę „Centrum A.(...)” – przy zgodnej woli stron wyrażonej w umowie – „należałoby traktować” jako podmiot realizujący część zamówienia związaną z eksploatacją Centrum A.(...).. Jeżeli bowiem zgodną wolą stron wyrażoną w umowie było, żeby część zamówienia realizowana była przez inny podmiot, to zamówienia w tej części nie przekazano do realizacji pozwanej.

Ustalając, jakiemu w rzeczywistości podmiotowi udzielone zostało umową z dnia 24 listopada 2000 r. zamówienie publiczne w zakresie dotyczącym eksploatacji Centrum A.(...)., Sąd Apelacyjny trafnie rozważył treść § 26 umowy, który zawiera postanowienia mające decydujące znaczenie w tym zakresie. Sąd Apelacyjny nie dokonał jednakże wystarczająco pogłębionej analizy tych postanowień i nie uwzględnił, że wymaga ona odniesienia się do innych postanowień umowy, poczynając od jej § 1, zawierającego definicje pojęć użytych w umowie, aż do załączników do umowy, które zgodnie z jej § 62 stanowią integralną część umowy.

Należy, na przykład, zwrócić uwagę, że według § 1 umowy „*zamawiającym*” jest powódka, ale jako „*wykonawca*” nie została określona pozwana i pojęcie to odnosi się do podmiotu realizującego zamówienie tylko w zakresie prac projektowych i robót budowlano-montażowych. Definiując pojęcie „*spółki*” przewidywano możliwość powołania podmiotu w celu realizacji inwestycji będącej przedmiotem umowy, a określenie „*eksploatatora*” świadczy o założeniu możliwości powołania przedsiębiorcy, innego niż pozwana, „w celu eksploatacji Centrum”.

Z ust. 1 § 26 umowy wynika, że jaki podmiot (pозwana, czy inny podmiot) będzie eksploatatorem Centrum A.(...)., czyli wykonawcą umowy w zakresie eksploatacji Centrum, pozostawiono pozwanej, z tym że przewidziano, iż może to być spółka kapitałowa (zwana Eksploatatorem). Wymaga wyjaśnienia znaczenie ust. 2 i 3 § 26 umowy. Jeżeli Eksploatatorem jest inny podmiot niż pozwana, to ostatnie postanowienie może bowiem być rozumiane jako upoważniające pozwaną do działania w imieniu Eksploatatora, co oznaczać może że to ten Eksploatator jest stroną umowy (przyjmującym zamówienie), za którego działa i reprezentuje go pozwana.

Z dołączenia do umowy, jako jej załączniki, załączników nr [...] może wynikać, że strony przewidywały powołanie Spółki „Centrum A.(...)”, mającej być eksploatatorem

Centrum A.(...), bądź jako jedną z możliwości wykonania umowy (do wykorzystania której nie musi dojść), bądź jako potrzebną konsekwencję i realizację zawartych w niej postanowień, co może świadczyć o faktycznej treści tych postanowień.

Przy wykładni umowy nie wystarczy jednakże odniesienie się do jej postanowień sformułowanych w pisemnym tekście umowy i do załączników do umowy. Jeżeli wykładnia umowy nadal budzi wątpliwości zachodzi potrzeba ustalenia rzeczywistej treści umowy przy uwzględnieniu oświadczeń woli stron składanych przed i w trakcie zawierania umowy, według ich rozumienia przez każdą ze stron. Na tym etapie wykładni umowy ma także znaczenie zachowanie się stron po zawarciu umowy, w trakcie jej wykonania. Trzeba zaś zauważyć, że Spółka „Centrum A.(...)” powstała już dnia 20 grudnia 2000 r. jako spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, a więc jest samodzielnym podmiotem prawnym. Spółka ta nie jest według umowy zawartej przez strony podwykonawcą pozwanej w zakresie wykonywania umowy zawartej przez strony.

W podsumowaniu tego, co powiedziano wyżej, należy stwierdzić – nie przesądzając ustalenia, jakiemu w rzeczywistości podmiotowi udzielone zostało umową z dnia 24 listopada 2000 r. zamówienie publiczne w zakresie dotyczącym eksploatacji Centrum A.(...). – że ustalenie w tym zakresie dokonane zostało przez Sąd Apelacyjny z naruszeniem zasad wykładni umów przewidzianych w art. 65 § 2 k.c. (zob. np. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995, nr 12, poz. 168). Nie można zatem także odeprzeć zarzutu skargi kasacyjnej naruszenia przez zaskarżony wyrok art. 12a u.z.p i art. 58 § 1 i 3 k.c., jako że zastosowanie wymienionych przepisów zależy od prawidłowości ustalenia, o którym mowa.

Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c., uchylił przeto zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu – co oznacza ponowne rozpoznanie sprawy w granicach zaskarżenia apelacją wyroku Sądu pierwszej instancji (art. 378 § 1 k.p.c.) – oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.